

Studierea și analiza toponimiei unui ținut este în măsură să ne dezvăluie date importante cu privire la viața socială - economică și spirituală a locuitorilor acestuia. Numele de locuri au fost date de oameni din popor¹ și poartă amprenta inventivității și spiritualității acestora, a modului lor de gândire. Ele nu sunt un rezultat al hazardului, ci au un suport concret, real, dar al cărui semnificație, din păcate, nu poate fi întotdeauna descifrată.

Acțiunea de atribuire a numelor de locuri este justificată de necesități practice de orientare în spațiu și de identificare a obiectelor din teren și de încadrează total în procesul universal de interacțiune dintre om și natura înconjurătoare, de încercare a acestuia de a o supune și a și-o apropia. Obiectele denumite (deal, movilă, pârau, vale etc.) sunt, în fond, elemente ale naturii, componente ale cadrului natural în care se desfășoară activitatea de zi cu zi a omului, iar toponimele sunt adesea vizibil legate de "întâmplări și fapte care s-au petrecut de-a lungul veacurilor și au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular"². Este, așadar, de așteptat ca folclorul, "această enciclopedie a vieții populare"³, să conțină un material toponimic bogat.

Folclorul maramureșean, spre a cărui cercetare se îndreaptă cu tot mai multă insistență atenția specialiștilor în ultima vreme, se cuprinde toate aspectele esențiale ale vieții omului din popor. "Maramureșul, țară a dacilor liberi, leagăn mai apoi al descălecătorilor și al primelor scrieri românești, a izvodit prin secole o cultură populară de o netăgăduită originalitate și frumusețe"⁴, în care se reflectă cu o deosebită forță edificatoare o întregă gamă sentimente, gânduri, evenimente din viața poporului. Toate aceste sentimente etc., după cum e și firesc, sunt circumscrise unui cadru geografic determinat, întrucât creația populară reflectă fidel realitatea din care își trage seva. Autorul anonim nu se mulțumește numai să slăvească iubirea, frumusețea naturii și a oamenilor, ori să-și exprime ura împotriva celor ce-l neîndreptățesc și-i fac viața grea, ci caută să și localizeze fenomenele care fac obiectul creației sale, conferindu-le astfel un caracter mai concret și intensificându-le forța evocatoare.

Am urmărit și analizat materialul toponimic din folclorul maramureșean pe baza lucrării lui Ion Bârlea, "Literatura populară din Maramureș" vol. 1-11. București, 1968. Se impune de la început constatarea că în peste 1200 de producții folclorice ale culegerii, numele topice sunt relativ bine reprezentate, am numărat 124 care au în total 214 apariții. Pentru a ușura analiza, am operat o categorisire a acestora după zonele la care se referă. Avem astfel:

- a) nume topice maramureșene (60 cu 113 apariții);
- b) nume topice care se referă la celelalte ținuturi ale țării (32 cu 49 apariții);
- c) nume topice străine (22 cu 52 de apariții);⁵

Numele de locuri maramureșene sunt, în general, macrotoponime - nume de orașe, munți, sate și râuri mari: Baia Mare, Cornești, Giulești, Gutâi, Ieud, Iza, Mara, Sighet, Vișeu etc. Alături de ele întâlnim și microtoponime⁶ localizate într-unul din satele ținutului: Blidari, Giorcaș, Poiana (în Berbești), Dumbrăvița (Nănești)⁷ etc. Dintre toate acestea ne oprim asupra câtorva mai frecvente în lucrarea consultată și care au importanță mai mare.

Baia Mare - numele actualului centru al județului are 10 apariții prilejuite mai ales de reconstituirea ultimei părți a vieții legendarului erou maramureșean Pinteza: "Numai unul s-o aflat

Și s-o dus în Baia Mare

După pită, după sare..."

(Bârlea, I,13)⁸

Dar Baia Mare, cum era și unul din centrele mari ale județului, apare în folclor adesea pentru a intensifica gravitatea unei fapte:

"Mărsu-mi-o hiru la Baie

C-am furat un caș de oaie"

(Bârlea, II,260)

Alteori sugerează înfrângerea distanțelor, cunoscut fiind faptul că orașul e situat la o distanță apreciabilă, peste munți, față de Maramureșul istoric, de unde sunt culese producțiile folclorice:

"Când îmi cânti tu de gustare,

Io-s trecut la Baia Mare"

(Bârlea, II,147)

Berbeștiul, satul natal al folcloristului, deși i-a oferit acestuia cel mai mare număr de poezii populare, are doar șase apariții. Ele sunt plasate în contexte ce subliniază mândria și atașamentul berbeșteanului față de satul său:

"Hei, tu, mândruluțu meu,

De gândești să fii a ta,

Mută-ți în Berbești casa."

(Bârlea, I, 298,)

sau "Mi-s fată de la Berbești

Nu mi-i face ce gândești."

(Bârlea, II,438)

Dumbrava, numele unui teren situat în hotarul comunei Ieud, amplasat într-un context deosebit de semnificativ, care subliniază strânsa legătură dintre om și natura înconjurătoare, care cunoaște secretele și intimitățile. Această legătură se menține și după moarte:

"Du-mă mamă, și mă-ngroapă

La fântână pe Dumbravă

C-a veni cui i-am fost dragă."

(Bârlea, I,115)

Iza și Mara sunt apele mari ale județului și numele lor revine ori de câte ori autorul anonim vrea să se refere la întreg ținutul:

"Di pe Iza pe Mara

Nu-i mândruță ca a mea".

(Bârlea, II,452)

Atașamentul și dragostea maramureșeanului față de tradițiile și portul strămoșesc sunt exprimate în versuri de o rară frumusețe, cărora toponimul Mara le conferă un evident sens generalizator:

“Fetele de prin Beiuș,
Toate umblă cu apuci
Dar fetele de pe Mara
Tot nu-și lasă opinca.”

(Bârlea, II, 29)

Versurile în care apare toponimul Maramureș, evidențiază sentimentul de dragoste al maramureșeanului față de ținuturile sale natale, dar și mândria sa legitimă că aparține acestei țări străvechi, apartenență care, socotea el, îi asigură o notă distinctivă față de alte zone:

“Eu-s fată de Maramu
Nu mi-i face ce vrei tu.”

(Bârlea, II, 438)

Altădată, după ce-și slăvește iubita, afirmând că pe Iza și Mara n-are egal, flăcăul îndrăgostit nu se poate abține să nu exclame:

“Nici ca mine nu-i altu’
În tăt Maramureșu”

(Bârlea, II, 453)

Prezența numelui topic în folclor este absolut motivată, autorul anonim alegând de fiecare dată acel nume de loc care î-l ajută să-și exprime mai clar gândurile. Atunci când vrea să-și sublinieze pe care le îndurau soldații, el spune cu subînțeles:

“Cui cățania i-i dragă
Margă-n Sighet să o vadă”

(Bârlea, II, 160)

știut fiind că orașul vizat era un important centru militar al județului.

Vișeu, localitate în care prelucrarea lemnului are tradiții vechi, ni se prezintă și în folclor ca atare:

“Că la mine ș-or veni
Meșterii de la Vișauă
Cu securi, ci firiseauă”

(Bârlea, II, 37)

Îndurerată, dar revoltată în aceeași măsură de infidelitatea iubitului, maramureșeanca îl apostrofează vehement, manifestându-și dorința de a-l vedea chiar întemnițat. Blestemul este cu atât mai violent cu cât se face referire la una din apele mari ale ținutului, de a cărei secare este condiționată ispășirea pedepsei:

“După acea coconiță
Să-ți care apă-n temniță.
Care apă cu cofa
Până ce-o stârpi Iza”

(Bârlea, II, 71)

sau: “El atâta să robească

Apa-n Tisa să stârpească”

(Bârlea, II, 40)

Adeseori numele topice localizează o întâmplare, un erou, evidențiază calitățile unor oameni sau ale unor colectivități întregi. Iată câteva exemple în acest sens:

“Mândruluț din Bârsana,
Ducu-ți doru cu luna.”

(Bârlea, I, 264)

“Pentru mândra din Botiza
De trei ori trecut-am Iza”

(Bârlea, I, 267)

“N-ai mai văzut de când ești
Fete hâde fete ca-n Oncești”

(Bârlea, II, 177)

Numele topice întâlnite în folclor nu suferă în general, modificări de formă. În caz contrar s-ar diminua funcția lor de identificare și de individualizare. Cazurile singulare de tipul Izare, Petrovare pentru Iza și respectiv Petrova nu afectează cu nimic această funcție. Ele sunt impuse de necesități de rimă, dar reprezintă și o conservare, o rămășiță a unor forme lexicale mai vechi și se întâlnesc și la apelative ori la verbe:

“Care fecior s-a aflare
Să meargă în Baia Mare?”

(Bârlea, I, 13)

“C-om trimite-o-n Petrovare
La nepoata dumitale.”

(Bârlea, I, 172)

Este prezent și fenomenul de apocopă, caracteristic pentru graiul maramureșean “Io-s fată de Maramu”, precum și construcții de tipul “La mijloc Budeștiului”.

Alegerea numelui topic nu este făcută în mod arbitrar, ci acesta este selectat în așa fel încât să corespundă întru totul intenției autorului anonim. Acesta confirmă ideea că o artă populară nu ne apare ca o realizare obiectivă, independentă și liberă, ci în parte, în funcție de utilitatea ei individuală și socială, ca o însoțitoare credincioasă și subordonată practicului⁹. Prezența numelui topic în folclor demonstrează că eposul eroic și în general poezia populară este strâns legată de realitatea istorică și geografică¹⁰ și își trage ceva din viața cotidiană a celor care au creat-o.

NOTE

¹ Există și toponime oficiale. Vezi în acest sens I. Pătruț, Toponime oficiale și populare, în Studii și materiale de onomastică, București, 1969, p.81-85; I. Pătruț, Studii le limbă română și slavistică, Cluj, 1974, p. 162 și 213-225;

² I. Iordan, Toponimia românească, București, 1936, p.2;

³ Istoria Literaturii Române, Ed. Academiei RPR, vol.3, București, 1964, p.14;

⁴ I. Datcu, Introducere la Ion Bârlea, Literatura Populară din Maramureș, București, 1968, p.1x;

⁵ În studiul de față ne referim doar la cele din prima categorie;

⁶ Pentru un studiu amănunțit și competent asupra microtoponimelor și macrotoponimelor, cf. O. Vințeler și M. Oros. Observații asupra delimitării microtoponimiei și macrotoponimiei, în cercetări de lingvistică, Cluj, 1969, nr.1;

⁷ Majoritatea acestor nume topice au fost identificate de noi cu ocazia anchetelor toponimice întreprinse în satele maramureșene.

⁸ Cifra romană indică volumul, iar cea arabă pagina la care se găsesc versurile în lucrarea amintită;

⁹ Al. Dima, Arta populară și relațiile ei, București, 1971, p. 31;

¹⁰ V. M. Gațac, Vostocino - romanșchii qeroiceschii epos, Moskva, 1967, p.216.